УДК 94(477.8) „1918/1919”

DOI 10.12958/2227-2844-2019-5(328)-118-127

О. В. Набока – доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

E-mail: snaboka9@gmail.com

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-1678-9475>

ВІДНОСИНИ АДМІНІСТРАЦІЇ В. ВІЛЬСОНА ТА УРЯДУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ЛИСТОПАДІ 1918 – НА ПОЧАТКУ 1919 р.

Міжнародне становище України на сучасному етапі багато в чому залежить від підтримки країн світової спільноти. Одним з ключових гарантів її цілісності та незалежності виступають США, які беруть активну участь у процесі вирішення збройного конфлікту на Донбасі останніх років. Саме тому, дослідження історії становлення американсько-українських відносин, зокрема у період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. є досить актуальними.

Метою цієї статті є розгляд процесу встановлення відносин між урядом ЗУНР та адміністрацією президента В. Вільсона у момент становлення західноукраїнської держави та аналіз його наслідків.

Ця тема практично не досліджувалася українськими вченими. Основою джерельної бази статті є опубліковані документи Державного департаменту США 1918–1919 рр., у яких висвітлюються ті чи інші аспекти досліджуваної проблематики.

1 листопада 1918 р. загін Українських Січових Стрільців, який складався з 1500 чоловік зайняв усі ключові адміністративні будівлі Львову, а над міською ратушею замайорів синьо-жовтий прапор.

Така оперативність, серед всього іншого, вірогідно, була обумовлена бажанням отримати міжнародну суб'єктність у якості держави напередодні формування нового глобального порядку. Новий світоустрій, судячи із заяв потенційних переможців у Першій світовій війні (1914–1918), передбачав створення значної кількості національних держав на місті переможених імперій. Особливо на цьому наполягали США, президент яких – Вудро Вільсон – публічно проголошував справедливість тільки такого „миру”, у якому кожна нація та народ мали право на національне самовизначення. Особливо це стосувалося народів колишньої Австро-Угорщини. Білий дім вважав, що її остаточний розпад на національні „клапти” дозволить не тільки забезпечити більш справедливий устрій, але й сприятиме „депрусації” Східної Європи.

Галицькі українці, проголошуючи власну державу, вважали, що таким чином забезпечать розвиток подій у рідному їм краї у контексті

вільсоніанської ідеології і міжнародна підтримка захистить їх від польських претензій краще ніж сила зброї, якої не вистачало.

Обидві політичні сили, які прагнули встановити владу у Галичини – Український і Польський національний комітети – від самого початку конфлікту сподівалися на міжнародну підтримку та апелювали до Вашингтону. У цьому дипломатичному суперництві оперативнішими виявилися поляки. Вже 13 листопада 1918 р. Польський національний комітет надіслав до американського посольства у Парижі спеціальний Меморандум, у якому була висловлена власна позиція з приводу територіальної приналежності східної Галичини. Вони наголошували на тому, що спроби українців побудувати у краї свою державу – не що інше, як німецька інтрига. „Польський національний комітет вважає своїм зобов’язанням довести до відома держав-союзників та уряду Сполучених Штатів наступні факти: Німеччина та Австрія, які були вимушені капітулювати, усвідомлюючи, що польське питання не буде вирішено згідно з їх планом, намагаються за допомогою українців, заважати об’єднанню новоствореної Польщі” (The Polish National Committee to the American Ambassador in France (Sharp), 1942, p. 411), – говорилося у документі.

Поляки наполягали на тому, що у процесі захоплення влади в Галичині українцям активно допомагали німецькі збройні формування та німецькі військові експерти. „Оскільки Галісія проголосила своє відокремлення від Австрії, щоб створити єдину державу із польськими територіями, німецькі військові сили, за якими слідували українські загони, діючи, як стверджувалося, у інтересах української справи, зайняли після боротьби із польськими легіонерами міста Львів та Пшемисл. Той факт, що керував цими військами німецький кандидат на український престол ерцгерцог Вільгельм свідчить на користь цієї версії” (The Polish National Committee to the American Ambassador in France (Sharp), 1942, p. 411), – наголошувалося у документі.

Автори Меморандуму стверджували, що головним завданням Берліну у польському питанні було послаблення Польщі шляхом створення української держави, під патронатом Німеччини. Вони вважали за потрібне нагадати Антанті та США про укладений свого часу українським урядом Брест-Литовський мирний договір, одним з пунктів якого була передача УНР Холмщини – „частини королівства Польського, польський характер якої був доведений навіть австрійським переписом” (The Polish National Committee to the American Ambassador in France (Sharp), 1942, p. 412).

Відповідно, Польський національний комітет заявляв про свій протест, проти таких німецьких спроб, порушити цілісність польської території, що у свою чергу, порушує інтереси Антанти у Східній Європі (The Polish National Committee to the American Ambassador in France (Sharp), 1942, p. 412).

Як бачимо, з контексту Меморандуму, поляки наполягали не на запереченні права українців на національне самовизначення, а давили на іншу „болючу мозоль” Вашингтону. Якщо вважати проголошення західноукраїнської держави геополітичною інтригою Німеччини, тоді ставився під загрозу план „депрусації” Східної Європи, на реалізації якого наполягав В. Вільсон та його найближчий радник з зовнішньополітичних питань полковник Е. Хаус.

До Білого дому від самого початку визвольних змагань в Східній Галичині апелювали і українці. Вже 17 вересня 1918 р. у Державний департамент, через американське посольство у Швейцарії була передана телеграма від щойно створеного Українського національного комітету. У ній українські суспільно-політичні діячі краю, які перебували за кордоном, висловлювали сподівання, що Вашингтон підтримає національні прагнення українців, їх бажання побудувати власну державу, відповідно до принципу самовизначення націй, який проголосив В. Вільсон. „Українська національна рада, яка була щойно створена у Швейцарії з представників усіх політичних партій України для захисту української національної та демократичної справи за кордоном, висловлює Вам найкращі побажання, пане Президенте. Її діяльність базується виключно на основі вашої програми, в якій ми бачимо найкращу гарантію для продовження вільного існування незалежної української держави... Україна не зазіхає на права інших народів. Її єдине бажання полягає в тому, щоб усі території, населені нашою нацією, включаючи східну Галицію і Буковину, нині пригноблені австрійцями, були возз'єднані під владою вільного і незалежного уряду, який входить до складу співтовариства націй” (The Minister in Switzerland (Stovall) to the Secretary of State. Berne, 1942, p. 698), – говорилося у посланні.

26 листопада 1918 р., через колишнє посольство Австро-Угорщини у Швеції до Білого Дому була передана ще один документ – чергова телеграма від Українського національного комітету. У ньому керівники української держави наполягали на тому, що події, які відбулися у Галичині – не що інше, як сценарій національного визначення народів, про підтримку якого неодноразово заявляв американський президент. „Від імені тимчасового уряду Галичини, провінції колишньої Австро-Угорської імперії, що возз'єдналася із незалежною українською державою та є представництвом народу, який нині звільнений від гніту колишньої монархії, ми звертаємося до вас, пане президент, із закликом про підтримку” (The Swedish Minister (Ekengren) to the Secretary of State, 1942, p. 195), – говорилося у документі.

Члени українського уряду наполягали на тому, що представляють інтереси суто українського народу, який є переважаючою нацією на території Галичини. Зазначалося, що при окресленні кордонів держави, до неї не була включена жодна територія, де переважало інше

населення. „При створенні нашої держави у Львові 19 жовтня цього року, ми окреслили його кордон, який унеможлиблює будь-яку узурпацію навіть клептика землі, населення якої не є переважно українським” (The Swedish Minister (Ekengren) to the Secretary of State, 1942, p. 195), – зазначалося у документі.

Далі Українська національна рада заявляла про те, що відмовлялася від будь-яких провокативних дій та ворожих виступів проти інших народів, які намагаються захопити територію Галичини (поляки, румуни, угорці), чим викликають ворожість українського населення. Члени Ради наполягали, що робитимуть так і надалі, до мирного вирішення існуючих протиріч (The Swedish Minister (Ekengren) to the Secretary of State, 1942, p. 195).

Як бачимо, текст послання написаний у мирному дусі – він вимагав лише міжнародного вирішення проблем між українцями та поляками. Проте, як відомо, конфлікт між двома ворожими націями тільки наростає, що змушувало уряд ЗУНР знову апелювати до Вашингтону у пошуках справедливого розрішення ситуації. 29 грудня 1918 р. у Білий дім надійшло послання від президента ЗУНР Євгена Петрушевича, у якому він висловлював протест проти ворожих дій польської сторони. „Польський уряд у Варшаві постійно надсилає у великій кількості війська у східну Галичину. Його метою є повалення військовою силою відновлену українську державу, проголошену на своїй території українським народом згідно з правом народів на самовизначення” , (The President of the National Council of the Western Ukrainian Republic (Petrouchevitch) to the Acting Secretary of State, 1942, p. 420) – писав український лідер.

У листі також висловлені звинувачення на адресу польського генерала Тадеуша Розвадовського (1866 – 1928) – керівника місцевих польських військових формувань, який очолив рух за приєднання Галичини до Польщі. Голова ЗУНР звинувачував останнього у тому, що він наказує заарештовувати мирних громадян України у якості заручників та санкціонує жорстокі погроми The President of the National Council of the Western Ukrainian Republic (Petrouchevitch) to the Acting Secretary of State, 1942, p. 420).

Петрушевич також відзначав, що разом із репресивними діями у Галичини, польські емісари „розгорнули надзвичайно брехливу компанію у пресі проти українського народу Західноукраїнської республіки з метою запобігання будь-якому нейтральному кроків Високих союзників” The President of the National Council of the Western Ukrainian Republic (Petrouchevitch) to the Acting Secretary of State, 1942, p. 420).

Усі ці акти агресії з боку Польщі президент ЗУНР трактував як такі, що порушували принципи самовизначення націй, запропоновані американським президентом В. Вільсоном. Він сподівався, що США, які

виступали одним з головних ініціаторів остаточного розпаду „кляптикової імперії” на національні держави, сприяють виведенню польських та румунських військ з території з переважаючим українським населенням. Послання Петрушевича закінчувалося призовом до поваги до державницьких прагнень українців. „Українське населення східної Галичини та Буковини здійснює на своїй території право автономії, яке було визнано президентом Вільсоном та високими союзниками і я маю честь...люб’язно просити Високі уряди союзників люб’язно закликати уряди Варшави та Бухаресту до негайної евакуації польських військ зі Східної Галичини, а румунських військ з української частини Буковини для того щоб зупинити жакливе кровопролиття та надати можливість вільного визначення народів колишньої Австро-Угорщини, згідно із тими принципами, які підтримали союзники” (The President of the National Council of the Western Ukrainian Republic (Petrouchevitch) to the Acting Secretary of State, 1942, p. 420), – писав він.

Зрозуміло, що конфлікт між поляками та українцями, що розпалювався у східних районах колишньої Австро-Угорщини перетворювався на важливий чинник дестабілізації міжнародної ситуації у регіоні. Ідеалістичні принципи Вільсона стосовно права на самовизначення у реальності не стали універсальним механізмом вирішення місцевих національних проблем, оскільки народів, які хотіли скористатися цим правом виявилось більше ніж Вашингтон брав у розрахунок, виходячи із своїх геополітичних інтересів. Без сумніву, що адміністрація Вільсона мала намір поставити на Польщу, яка виглядала ідеальним засобом, як „депрусації”, так і „дебольшевізації” Східної Європи. З іншого боку, держава, яка була головним ініціатором впровадження принципу права націй на самовизначення, не могла ігнорувати і призови українського народу, навіть через те, що він „заплямував” себе участю у німецькому проєкті національних держав. Цю дилему потрібно було вирішувати у найближчий час.

Відзначимо, що у цей період у Вашингтоні не було сталого плану дій щодо національного майбутнього Східної Галичини. Створена ще у вересні 1917 р. при адміністрації В. Вільсона група інтелектуалів, що мала виробити основи післявоєнного світопорядку „The Inquiry”, ще у травні 1918 р. не могла остаточно визначитися із тим, у якому контексті розглядати політичні процеси у регіоні – польському чи українському. Зокрема, у звіті організації від 10 травня 1918 р. згадується, що „національні питання, пов’язані із Галіцією, вивчаються як частина польського питання, проте, є група дослідників, яка вивчає Галіцію у контексті її політичних та економічних відносин з Австро-Угорською імперією” (Report on the Inquiry, 1942, p. 83).

З початком військового конфлікту між українцями та поляками у Східній Галичині, його вирішення було визначено „The Inquiry”, як одно з пріоритетних завдань. Зокрема, у повідомленні одного з провідних

членів організації капітана Волтера Ліпмана на ім'я її керівника організації С. Е. Мозеса від 5 грудня 1918 р. зазначається: „Відзначу для вас найбільш актуальні територіальні питання... Дуже серйозні неприємності сталися у Лембергу між поляками та русинами, які зробили дуже гострою проблему Східної Галичини” (Captain Walter Lippmann to the Chief of the Section of Territorial, Economic and Political Intelligence of the Commission to Negotiate Peace (Mezes), 1942, p. 320).

За справу мусили взятися дипломати. Зокрема, розібратися на місці було доручено Арчібальду Керрі Куліджу (1866 – 1928) – американському дипломату, члену „The Inquiry”. Кулідж вважався спеціалістом у справах Східної Європи, оскільки у попередні місяці виконував дипломатичні завдання у Росії. 27 грудня 1918 р. його направили до Відня із спеціальною місією. Серед його завдань була призначення американського агента у Львові, який мав слідкувати за розвитком ситуації у Східній Галичині (The Secretary of the Commission to Negotiate Peace (Grew) to Professor A. C. Coolidge, 1942, p. 219).

9 січня у Білий Дім надійшло спеціальне послання, у якому дипломат виклав своє бачення розвитку політичної ситуації у Східній Галичині та свої рекомендації стосовно вирішення польсько-українського конфлікту. Зокрема, він запропонував надати автономію вже проголошеному уряду ЗУНР, принаймні до остаточного вирішення українського питання на міжнародній мирній конференції. До її закінчення між Польщею та ЗУНР мало бути проголошено перемир'я. „Перемир'я між поляками та українцями має бути встановлено відповідно до умов, одне з яких передбачає, що Східна Галичина має залишитися автономним округом під владою його нинішніх українських власників, а Львів – напівпольським та напівукраїнським до визначення остаточних кордонів на Мирній конференції” Professor A. C. Coolidge to the Commission to Negotiate Peace, 1942, с. 227).

Кулідж вважав, що військові сили з обох сторін, які були задіяні у конфлікті, можна було використати у боротьбі із більшовиками.

Відзначимо, що Кулідж був далеко не єдиним прихильником встановлення перемир'я у Східній Галичині. Зокрема, із самого початку конфлікту саме таку позицію зайняв офіційний Лондон – головний союзник Вашингтону. 15 листопада 1918 р. у Державний департамент була надіслана урядова телеграма з-за океану, у якій зазначалося: „Тимчасовий повірений у справах Його Величності...має честь повідомити за вказівкою свого уряду, що представник Польського національного комітету у Лондоні був проінформований про те, що уряд Його Величності розгляне із серйозним незадоволенням будь-які військові або інші дії польського уряду у Східній Галичині, які можуть завадити прийняттю рішень на Мирній конференції” (The British Chargé (Barclay) to the Secretary of State. Memorandum, 1942, с. 346).

Врешті решт, враховуючи усю сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливали на політику США відносно Польщі та Східної Галичини, було вирішено більш детально розглянути його у форматі Паризької мирної конференції, яка розпочала свою роботу 18 січня 1919 р. Протягом січня-лютого з цього приводу відбулося кілька засідань „великої п'ятірки” (США, Великобританія, Франція, Італія та Японія), на які також запрошувалися польські представники. Нарешті, на двох засіданнях, що відбулися 12 та 26 лютого 1919 р. було проголошено створення спеціальної Польської комісії, яка мала розробити механізми вирішення польсько-українського конфлікту у Східній Галичині. До закінчення цього процесу між ворогуючими сторонами встановлювалося перемир'я.

Отже, протягом листопада 1918 – лютого 1919 рр. Вашингтон виступив одним з арбітрів у процесі розрішення польсько-українського конфлікту у Східній Галичині, який виник, у тому числі, і у наслідок намагання обох його сторін реалізувати ідею створення незалежної держави, користуючись проголошенням США принципом „права націй на самовизначення”. І Польща і ЗУНР, претендуючи на контроль над регіоном, активно включилися у міжнародну боротьбу, зокрема апелювали до Білого Дому, домагаючись визнання своїх претензій легітимними. Досить результативно ця діяльність виявилася для ЗУНР. Завдяки постійним зверненням про допомогу до адміністрації Вільсона, заяви про те, що проголошення української держави є реалізацією принципу самовизначення націй, західноукраїнський уряд добився того, що його інтереси більше не ігнорувалися, незважаючи на те, що Вашингтон схилився до підтримки Польщі. Американська політика у процесі подальшого розрішення польсько-українського військового конфлікту розглядатиметься у наступних наукових статтях.

Список використаної літератури

1. **Captain** Walter Lippmann to the Chief of the Section of Territorial, Economic and Political Intelligence of the Commission to Negotiate Peace (Mezes). Paris. December 5, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 1, pp. 311 – 325). Washington: United States Government Printing Office. [in English].
2. **Professor** A. C. Coolidge to the Commission to Negotiate Peace. Vienna. January 9, 1919. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 2, pp. 168). Washington: United States Government Printing Office. [in English].
3. **Report** on the Inquiry, May 10, 1918. Inquiry Document No. 882. May 10, 1918. Part I. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 1, pp. 83 – 86). Washington: United States Government Printing Office. [in

English]. **4. The Ambassador** in Italy (Page) to the Acting Secretary of State. Rome. December 5, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 2, pp. 346). Washington: United States Government Printing Office. [in English]. **5. The British** Chargé (Barclay) to the Secretary of State. Memorandum. Washington. November 15, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 2, pp. 346). Washington: United States Government Printing Office. [in English]. **6. The Minister** in Switzerland (Stovall) to the Secretary of State. Berne. October 17, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 2, p. 698). Washington: United States Government Printing Office. [in English]. **7. The Polish** National Committee to the American Ambassador in France (Sharp). Memorandum. 13 November, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 1, pp. 411 – 412). Washington: United States Government Printing Office. [in English]. **8. The President** of the National Council of the Western Ukrainian Republic (Petrouchevitch) to the Acting Secretary of State. Telegram. Vienna. Received December 29, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 1, p. 420). Washington: United States Government Printing Office. [in English]. **9. The Secretary** of the Commission to Negotiate Peace (Grew) to Professor A. C. Coolidge. Paris. December 26, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 1, p. 219). Washington: United States Government Printing Office. [in English]. **10. The Swedish** Minister (Ekengren) to the Secretary of State. Washington, November 26, 1918. (1942). *In Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris peace conference, 1919*, (Vol. 1, p. 195). Washington: United States Government Printing Office. [in English].

Набока О. В. Відносини адміністрації В. Вільсона та уряду Західноукраїнської народної республіки у листопаді 1918 – на початку 1919 р.

Мета статті – розгляд процесу встановлення відносин між урядом ЗУНР та адміністрацією президента В. Вільсона у момент становлення західноукраїнської держави та аналіз його наслідків.

Внаслідок проведеного дослідження, автор дійшов до висновку, що протягом листопада 1918 – лютого 1919 рр. Вашингтон виступив одним з арбітрів у процесі розрішення польсько-українського конфлікту у Східній Галичині, який виник, у тому числі, і у наслідок намагання обох його сторін реалізувати ідею створення незалежної держави, користуючись проголошеним США принципом „права націй на самовизначення”. І Польща і ЗУНР, претендуючи на контроль над

регіоном, активно включилися у міжнародну боротьбу, зокрема апелювали до Білого Дому, домагаючись визнання своїх претензій легітимними. Досить результативною ця діяльність виявилася для ЗУНР. Завдяки постійним зверненням про допомогу до адміністрації Вільсона, заяви про те, що проголошення української держави є реалізацією принципу самовизначення націй, західноукраїнський уряд добився того, що його інтереси більше не ігнорувалися, незважаючи на те, що Вашингтон схилився до підтримки Польщі.

Ключові слова: Західноукраїнська народна республіка, Східна Галичина, Білий дім, Вудро Вільсон, право націй на самовизначення, Паризька мирна конференція

Набока А. В. Отношения администрации В. Вильсона и руководства Западноукраинской народной республики в ноябре 1918 – в начале 1919

Цель статьи – рассмотрение процесса установления отношений между правительством ЗУНР и администрацией президента В. Вильсона в момент становления западноукраинского государства и анализ его последствий.

Вследствие проведенного исследования, автор пришел к выводу, что в течение ноября 1918 – февраля 1919 гг. Вашингтон выступил одним из арбитров в процессе разрешения польско-украинского конфликта в Восточной Галичине, который возник, в том числе, и в результате попытки обеих его сторон реализовать идею создания независимого государства, пользуясь провозглашенным США принципу „права наций в самоопределение”. И Польша и ЗУНР, претендуя на контроль над регионом, активно включились в международную борьбу, в частности апеллировали к Белому Дому, добиваясь признания своих претензий легитимными. Достаточно результативной эта деятельность оказалась для ЗУНР. Благодаря постоянным обращениям о помощи к администрации Вильсона, заявления о том, что провозглашение украинского государства является реализацией принципа самоопределения наций, правительство ЗУНР добилося того, что его интересы больше не игнорировались, несмотря на то, что Вашингтон склонялся к поддержке Польши.

Ключевые слова: Западноукраинская народная республика, Восточная Галичина, Белый Дом, Вудро Вильсон, право наций на самоопределение, Парижская мирная конференция.

Naboka A. Relations between of administration of W. Wilson end the government of the West Ukrainian People's republic in November 1918 – at the beginning of 1919.

Goal of research – cover of the USA involvement in Polish-Ukrainian conflict in the Eastern Galicia, which was started in November 1918, after the

fall of the Austro-Hungarian Empire. Methodology founds upon historicism, systematicity, scientificity, verification, authorial objectivity, consider narrative constructionism principals and the general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typologic, historical-system) methods. Academic novelty is the first in Ukrainian historiography the comprehensive examine of the USA policy regarding of Polish-Ukrainian military conflict the Eastern Galicia (in the late 1919 – in the beginning 1919) which basis of an analysis of published official documents of the US State Department relative to the problematic has been made. Conclusions. During November 1918-February 1919 the Washington was one of the arbitrators in resolution of Polish-Ukrainian conflict in the Eastern Galicia, which was initiated also as intention of both parties to implement the idea of creation of an independent state, using the principle „right of nations of self-determination”, which was proclaimed by the USA. Poland and West Ukrainian People’s Republic claiming the control over the region were entered the international fray actively and made an appeal to the White House, seeking recognition of their pretension as legitimate. For West Ukrainian People’s Republic this activity was working. Through the constant conversation for help to Wilson’s administration with a statement that the proclamation of Ukrainian state is the implementation of the principle of nation’s self-determination. The West Ukrainian government has achieved that its interests haven’t ignored despite the fact, the Washington leaned toward Poland.

Key words: West Ukrainian People’s Republic, Eastern Galicia, White House, Woodrow Wilson, right of nations of self-determination, Paris Peace Conference

Стаття надійшла до редакції 16.03.2019 р.

Прийнято до друку 25.05.2019 р.

Рецензент – д.і.н., проф. Набока О. В.